

Vilh. Andersen.

III.

Vilhelm Andersen.

16. oktober 1864 — 3. april 1953.

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 15. januar 1954.

Af **Paul V. Rubow.**

Den store danske Litteraturforsker, hvis Navn staar over disse Linier, hører til dem, der maa maales med deres egen Alen. Man forstaar ikke fuldtud hans Betydning, saa længe man anlægger en blot vedtægtsmæssig Maalestok paa ham. Filolog — Historiker — Digter, Bærer af de ypperste fædrelandske Traditioner — og tillige den sidste klassiske Humanist; en saa mærkværdig primitiv Natur og dog tillige en saare forfinet Skribent, næsten en Dekadent. Der var ved ham noget af et stort Menneskes Varme og af en Antikkens strenge Ro og Ubevægelighed. Han var en af sin Tidsalders bedste Opdragere, og paa samme Tid det mindst pædagogiske og mest individuelle Væsen i vore Dages danske Litteratur.

Hans Forudsætninger giver kun et Stykke af Forklaringen paa alt dette S sammensatte og Modsigelsesfulde.

Vilh. Andersen var født i det skæbnesvangre Aar 1864 i Byen Nordrup ved Ringsted, Sjællands Navle, Kongebyen fra Valdemarernes Tid. Han var kommen til Verden i en Præstegaard, og naar man kender ham fra hans Bøger som den danske Præstegaardskulturs kærlige Tolk, ligger den Fejlslutning nær, at man i ham havde det typiske Exemplar af den Yngel af Præstesønner, som i de sidste Menneskealdre har spillet en stundom forstyrrende Rolle i dansk Aandsliv. Men Hemmeligheden for *hans* Vedkommende var, at Præstegaardslivet blev til Poesi. Han kendte nemlig ikke saa farlig til det, som man tror, blev tidlig sat paa Sorø

Akademi, og kom kun hjem i Ferierne. Familien var heller ikke fra gammel Tid gejstlig, som de Grundtvig'er, Blicher'e og Pontoppidan'er; det var en Officers- og Embedsslægt, egentlig *von* Andersen, og Vilh. Andersens Fader var den første som afveg fra Traditionerne. Det var en myndig Prælat, en af de gamle Sognekonger som fra Hedenskabets Tid havde lyst Aar og Fred over deres lille Folk, for Resten strengt højkirkelig. Hans Søn huskede ham bedst som den store Latiner, der gerne talte Romersproget med Drengen. Moderen, fra hvem han udledede sin Sjæls Inderlighed, var en fin Blomst fra en gammel Stamme af Provinsbyernes Patriciere. Om hende har han i Hemmelighed digtet hele sit Liv: han hører til den danske Litteraturs Kvindedyrkere; særlig hans Bog om Fr. Paludan-Müller, den store religiøse Feminist, bærer Vidne om den kvindelige Indvielse af hans Aand.

Vilh. Andersen blev Student 1882 og kastede sig først over klassisk Filologi, senere over Studiet af Dansk. I den Bibliografi over hans Skrifter, som udkom 1934, støder man paa en anonym latinsk Sang fra 1883, hvori den nittenaarige Studiosus taler i Plautus' Aand og Sprog. De unge Mennesker havde samme Aften opført *Miles gloriosus* i det nylig stiftede københavnske filologiske Samfund. En Tid lang stod han paa Skillevejen mellem Latinen og Theatret. Det manglede ham ikke paa Opfordringer til at gaa til Scenen — han havde sagkyndige Beundrere, bl. a. Danmarks største komiske Skuespiller Olaf Poulsen. I Stedet blev han en ypperlig kunstnerisk Oplæser, en af sin Tids mest yndede. En særlig Betydning har hans Foredrag af Klassikerne haft som et Bindeled mellem Hovedstaden og Provinsen; paa utallige Turnéer har han læst de politisk forbitrede og adsplittede Gemytter sammen til Glæde og Fordragelighed. En af hans Glansroller var Holbergs Nille, den ærlige sjællandske Bondekone i Komedien *Erasmus Montanus*. Ellers var hans Publikum meget forskelligartet, fra den jevne Bondemand, der af ham er bleven opdraget til Klassikerlæsning, indtil de Lærde i Græsk Selskab, den af Filosofen Høffding og Filologen J. L. Heiberg stiftede Forening. Paa sine ældre Dage havde han nemmere ved at faa hele Danmark i Tale. Han blev en af Radioens fasteste Støtter. Først vilde han ikke tale fra »saadan et Das«, som han frimodig udtrykte sig. Men man fik ham overtalt, og hans smukke skolede Stemme hørte mageløst igennem.

Nøje sammenhørende med denne Virksomhed er hans dramatiske Arbejder: Operaerne *Maskerade* og *Kilderejsen* efter Holberg, Lystspillet *Den krøllede Frits* efter Poul Møller. Det bedste der er kommet fra hans Haand af denne Art, er hans geniale og kongeniale Fordanskning af Aristofanes' *Skyerne* og *Fuglene*. Den minder om Gullbergs og Harries Gendigtninger af den samme gamle Komiker, — de to svenske Digter-Filologers Arbejder er unegtelig endnu mere elegante og spirituelle i Formen, men Vilh. Andersen naar nærmere ind paa Grundtexten, og hans Oversættelser er efter mit Skøn endnu mere danske end Dioskurernes er svenske. Hans Forraad af danske Ord og Vendinger var uden Bund, der er over hans snart flydende, snart knortede Vers en Duft af danske Haver og Møddinger, saa man stundom maa holde sig for Næsen. Som kunstnerisk Bedrift lader dette Værk sig visselig sammenligne med hine berømte svenske Versioner, den gamle Sjællænder maalte sig med de unge Skaaninger. — Fra en anden Side viser Vilh. Andersens dramatiske Interesser sig i hans talrige Skuespil-Anmeldelser og Skuespiller-Portrætter; et Udvalg er samlet i hans Bog *Teater* fra 1914; i hans litteraturhistoriske Arbejder finder man derimod intet Spor heraf, den litterære Teknik er et Felt han i sin Forskning omtrent har ladet ligge.

Det var først i Trediveaarsalderen, han fandt Vejen ind til sit egentlige Rige. Et naturligt Instinkt ledede ham, og nogle Stød fik han ude fra. Hans Kollega og jævnaldrende Vald. Vedel udgav i 1890 sin Doktordisputats om *Guldalderen i dansk Digtning*, og pegede paa de oprindelige Aarer i nordisk Aandsliv, det tunge rige Gemyt som først i det nittende Aarhundredes Begyndelse rigtig kom til Udfoldelse i den alvorlige Poesi. Vedel paaviste Stammens Adelsmærker i Oehlenschlägers, Grundtvigs og Poul Møllers Værk, og det er let at se Sporene af hans banebrydende Forskning i den følgende Periode af Vilh. Andersens Produktion. Men ogsaa sydfra kom der en Tilskyndelse, da den tysk-skrivende Sønderjyde Langbehns *Rembrandt als Erzieher* naaede til Danmark, og efter først at være bleven introduceret af Georg Brandes vandt Indpas paa Ungdommens Studerekamre. Midt i Internationalismens Tidsalder pegede disse Bøger paa det ejendommelige i de nordiske og tyske Folkeslags Aand. Visselig er Langbehns Arbejde blegt og uauthentisk sammenlignet med en Kerne-

bog som Vilh. Andersens om Poul Møller. Manden var ogsaa Nordslesviger og blev paa sine ældre Dage helt romaniseret — men uden denne Impuls havde Vilh. Andersen maaske maattet vente længere paa at blive flot.

Neppe var han sat i Gang, saa faldt Bøgerne rask fra hans Haand. Først kom et Bind elegante Stilundersøgelser, *Danske Studier*, en af de Bøger som har øvet størst Indflydelse paa senere Litteraturforskning. Mest brillant er heri Afhandlingen om »den ziirlige Stil«, Paryktidens Sprogkunster. Udmærkede filologiske Arbejder var ogsaa hans Bidrag til Festskrifterne til Vilh. Thomsen (1897) og Ludv. Wimmer (1909), hans Afsked med Filologien. — Dernæst gav han den bedste Biografi Danmark ejer, den prægtige Bog om Poul Møller. Med den bør man begynde, naar man ikke kender ham i Forvejen. Poul Møller, Digteren af *En dansk Students Eventyr* og *Glæde over Danmark*, havde Sider som maatte tiltrække en Vilh. Andersen ganske særligt. Visselig ikke hans filosofiske Grublen, eller den tilspidsede Form i hans Tanke-sprog og Epigrammer; endnu mindre det Fragmentariske i Personlighed og Frembringelser hos denne Særling, der efterlod sig lutter løse Blade Papirslapper. Men det Grunddanske i hans Naturel lokkede den unge Filolog og Psykolog, og vel ogsaa den Omstændighed, at Danskheden her fremtraadte i en saa raffineret Form. Poul Møller havde som sin Biograf skrevet Latin før han kunde skrive sit Modersmaal, og Præcisionen i hans Ordvalg har sin Oprindelse i de mange Aars Sammenligning mellem danske og latinske Synonymer. Og det Faste, Karakterfulde i hans Fysiognomi er ikke uden videre medfødt. Poul Møller var en Personlighed, som flere Gange gik itu, og blev sat sammen igen. Deraf Skønheden og Dybden i de Toner han udtrykte sig i. Muligt var han en stærkere spaltet og dybere Aand end Vilh. Andersen vil gøre ham til. Men Kulturbilledet, Analysen af Digtene og Rekonstruktionen af hans efterladte Romanfragment er Mesterstykker, og Bogen er baaret af en vidunderlig Intuition og Kundskabsfylde. Den placerede ham ogsaa strax ved sin Fremkomst som den der var kaldet til at genoplive den nationale, indadskuende Litteraturhistorie. I 1895 udkom hans Udvalg af samme Forfatter i to Bind, maaske den mest populære Klassikerudgave, navnlig som den fremtræder i det nye Oplag fra 1930, med en Bunke fint tilpassede Kom-

mentarer og Iagttagelser. Som Udgiver havde Vilh. Andersen altid den gode Smag paa sin Side i lige saa høj Grad som Lærdommen; han oplyser om hvad der tiltrænges, uden at udkrænge sin Bedreviden, og afstemmer sine Noter efter Texten. Den filologiske Skole forenes her med Instinkt for Idé og Form. Textbehandlingen var derimod ikke god.

Men den som vil fremstille den danske Aands Historie i dens bedste Tid, maa først og fremmest vise sin Fortrolighed med Adam Oehlenschläger. I en Aarrække dukkede Vilh. Andersen ned i hans halvhundrede Bind. Han var godt forberedt af sin gamle Lærer Kr. Arentzen, der havde biograferet *Aladdins* Forfatter i to mægtige Værker — nyttige, men formløse Forarbejder at ty til. Men i hans nye Behandling blev Alt uddybet. Først optog han i Doktordisputatsen om Digtet *Guldhornene* det evige Spørgsmaal om hvad der var gammelt og hvad der var nyt i Litteraturen ved Oehlenschlägers Fremtræden. I Modsætning til en senere Tids Videnskabsmænd, der gerne vil udjevne Forskellen mellem de to Aarhundreder og lægger Vægt paa Overgangene, trækker Vilh. Andersen skarpe Skellinier mellem 1790'ernes Poesi og den nye romantiske. Rigtignok havde det romantiske Gennembrud i Danmark en mere revolutionær Karakter end i England eller Tyskland. Bogen er bleven staaende som den klassiske, tydelige, litteraturhistoriske Demonstration. Den nøjes ikke blot (som nyere Behandlinger vilde være tilbøjelige til) med at gøre Rede for Skolens Filosofi og Poetik, men den viser hvor langt Steffens og Oehlenschläger hver især var komne i Aaret 1802; den gransker den sidstes Sprog og Stil før og efter Fremkomsten af Guldhornsdigtet og analyserer det poetiske Indhold i hans ældste Digtsamlinger: den svulmende ungdommelige Elskovsfølelse, den nyvakte Sans for det religiøse Liv, den romantisk-filosofiske Historieopfattelse, Symbolismen, Natursansen, Genidyrkelsen. Denne Bog løste et Problem, som før Vilh. Andersen var blevet besvaret i ganske modsatte Retninger: snart naivt-rettroende, hos de grundtvigske Litteraturhistorikere, og snart trodsigtfornegtende, hos Georg Brandes og hans Skole. De første saa i den nyromantiske Digtning Sejren den endelige og urørlige Aabenbarelse af Poesien i Danmark, paa denne Thesis var f. Ex. Prof. F. Rønnings mægtige Værk *Rationalismens Tidsalder* bygget. Den anden Gruppe beklagede, lige saa uhistorisk,

Romantiken som et kulturelt Tilbageskridt og saa paa den med fjendtlige Øjne. Først i dette Skrift, der atter staar i Gæld til Vald. Vedel for frugtbare Tilskyndelser, er de mange Traade opredede. — Men Bogen var ogsaa mærkværdig som positiv Indsats i Tidens Aandsliv. For Oehlenschlægers Digt og al den Digtning det fremkaldte, havde vel været studeret af nogle Lærde, men det betød ikke stort for 90'ernes litterære Liv. Nu Vilh. Andersen søgte Udgangspunktet for Aarhundredets Poesi, saa Guldalderen i dens Tilblivelse og viede dens tidligste Værk et Studium saa indtrængende, som det aldrig før eller senere er blevet noget dansk Digt til Del, nu tvang han sin Samtid til at søge tilbage mod en af dens Dannelses Forudsætninger. Han har senere kunnet glæde sig ved at se Oehlenschlæger opleve en Renaissance.

Guldhornene blev ved Aarhundredskiftet fortsat med et Værk i tre Bind, *Adam Oehlenschlæger, et Livs Poesi*. Det er en kongelig Bog, en Guldgrube for Forskerne. Og her møder man endelig den hele Vilh. Andersen i hans frodige Medleven med Stoffet. De to første Dele er en biographia litteraria, der med næsten pinlig Sanddruhed blotlægger Digteren i Værkerne. Det er et af de største og mest vellykkede Forsøg der er gjort i den rent psykologisk-biografiske Litteraturforskning. En Forudsætning var naturligvis Georg Brandes' fire Aar ældre Bog om Shakespeare, men Brandes' Værk var egentlig mere en glimrende deduceret Hypothese: givet disse 36 Værker, hvorledes maa den Personlighed være som har frembragt dem, og hvad kan vi slutte om dens Skæbne? Vilh. Andersen vilde omvendt hellere slutte fra de personlige Dokumenter til Digterværkerne. En anden Forsker, stillet over for et andet Stof, vilde nemt have jaget sig en Staver gennem Livet, thi saadanne litteraturhistoriske Operationer frister let til Vilkaarlighed og Fantaseren, men i dette Tilfælde var de gunstigste Betingelser til Stede: Forskeren var i usædvanlig Grad ensartet med sit Emne. Den livsbekræftende Side af Vilh. Andersens Virksomhed kommer stærkt frem i dette Værk, ogsaa fordi den mandige og friske Optimisme, som bar ham oppe i hine Aar, virkelig kunde forslaa over for den store naive og stemningsbevægede Digter. I tredje Bog, *Eftermæle*, hæver han sig til meer almene Synspunkter, karakteriserer Digterens sensuelle og realistiske Billedstil, bestemmer som en moderne materialistisk

Filosof hans Psyke som det udprægede Sindsbevægelses-Temperament. Han er i dette Afsnit heldigt paavirket af den store danske Læge og Polyhistor Carl Lange, der i sine Bøger *Om Sindsbevægelser* og *Bidrag til Nydelsernes Fysiologi* havde fremsat dristige Anskuelser, som først i vore Dage har fundet videre Genklang, om den sympatiske Stemnings-Vækkelse som det egentlige springende Punkt i den romantiske Tidsalders Poesi. Senere har Vilh. Andersen været tilbøjelig til at fornegte dette brillante Ungdomsværk, idetmindste dets to første Bind — højlig med Urette, thi det er blevet staaende baade ved sit Indhold og ved sin Form. Glimrende er især Karakteristiken af de lyrisk-episke Digte, f. Ex. *Thors Fiskeri*.

Med de to Bøger om Poul Møller og Adam Oehlenschläger havde han givet sit Folk en dyrebar Gave. Det havde ligesom faaet disse Digtere igen. Som Kritiker havde Vilh. Andersen ikke sin Styrke i den træffende Karakteristik af det Værdifulde i Nutidens Frembringelser. Hans Kritik var som en Tempeltjeneste. Hans Opgave var at kalde de Døde til Live igen, at meddele dem Liv af sit eget Liv og derved selv at vinde en lønlig Kraft, som ikke kan blive Øjebliksmennesket til Del. Pieteten var hans herskende Egenskab, i den religiøse Samfølelse med Nationen og dens Talsmænd finder man Udgangspunktet for hans Produktion. Kun igennem det inderlig følte Aandsfrændskab med de Afdøde kunde han naa til at fremstille dem. Der var noget af den Primitives Dødekult i ham: som den udprægede *homo religiosus* tyede han til Forfædrenes Grave og fremkaldte deres Skygger. Heraf følger baade hans Styrke og hans Svaghed: han er nemlig ikke blot de Stores Forherliger, han kan ogsaa undertiden blive uretfærdig mod dem. Navnlig har en vis antik Uvilje mod de overdrevne Dimensioner ret ofte bragt ham til at forringe mangan Personligheds Indsats. — Heltedyrker som Georg Brandes var han slet ikke; den danske Litteraturs betydeligste Skikkelser har i hans Gengivelse altid menneskelige Maal; det er ligesom han har en medfødt Uvilje mod al Geni-Tilbedelse. I hans Litteraturhistorie indtager de Middelmådige og Oversete en forbavsende stor Plads; men det er en Dyd.

Galleriet af hans Digtermonografier er med Aarene blevet meget forøget. Den betydeligste er Bogen om *Paludan-Müller* (1910). At hans Udvikling bragte ham bitre Erfaringer og et

uddybet Livssyn, ses af hans Gennemgang af *Adam Homo* og navnlig af de bibelske og religiøse Digte, som efter deres Natur ogsaa inviterer Fortolkeren til at give mere Dybdpsykologi end man kunde vente sig af en Behandling af Oehlschlägers nordiske Digtning. Dog bør der efter min Mening loddes endnu længere ned i den næsten buddhistiske Livslede hos *Ahasverus'* Digter, end det her er sket. — Noget banebrydende er der ogsaa ydet i hans Studier over Paludan-Müllers *græsk-mythologiske Digte*, som vel havde talrige Beundrere, men hvis Symbolik Ingen havde prøvet paa at tyde. Her er i det mindste gjort en Begyndelse til en Læsning af den mystiske Digers Hieroglyffer, idet Vilh. Andersen har fundet noget Personligt i alle disse Fabler, en hemmelighedsfuldt standset Livsudfoldelse, en halvorientalsk religiøs Kvindetilbeders Bekendelser. — Rækken af Biografier er senere bleven fortsat med en Bog om *Henrik Pontoppidan*, der kyndigt gennemgaar dette Forfatterskabs Motiver uden ret at søge ind til dets Kerne,¹ og en om *Vilh. Topsøe*, hvis elskværdige Romaner og Fortællinger fremtræder meget forskønnede i hans Gendigtning. Vigtig er i det sidste Arbejde hans fint nuancerede Paavisning af Topsøes Holdning over for det saakaldte moderne Gennembrud; det er et Afsnit af Brandesianismens Historie, som her er dokumenteret.

Det lærdeste og aandrigste Vilh. Andersen har skrevet, turde være hans ti Binds Værk om den danske Humanisme, som han kaldte *Tider og Typer af dansk Aands Historie* (1907—52). Det skulde være intet mindre end en Biografi og Karakteristik af Danskheden. Ifølge den Plan der skitseres i den overdaadigt skrevne Indledning skulde det fremstille ikke alene Skole- og Universitetsdannelsens Historie, men ogsaa det religiøse og kirkelige Livs og endelig være mundet ud i en folkepsykologisk Bestemmelse. Planen, som vilde have krævet et halvhundredte Bind, blev naturligvis ikke realiseret. Den tvinger En til at tænke paa et paatænkt Værk af hans Aandsfrænde, Filosofen Professor Rasmus Nielsen, en spirituel Talekunstner som han, der i sin *Grundideernes Logik* ligeledes vilde have opsummeret al sin Viden og Tænkning — men som ogsaa maatte nøjes med at se en ringe Brøkdelt udført. Det relativt afsluttede Værk, *Humanisme*, er dog

¹ H. Pontoppidan skrev til Gengæld et Digt til V. A. i *Nationaltidende* 5. Oktober 1924.

interessant nok. Et Forarbejde forelaa i H. F. Rørdams grundlærde og klartskrevne, meget omfattende Værk om Københavns Universitets Historie i Tiden nærmest efter Reformationen, men Rørdam var ikke Portrættegner som Vilh. Andersen — *han* først formaaede at blæse Liv i disse døde Bogstaver. De tre udkomne Suitter af Undersøgelser, i Alt ti Bind, bringer med deres Billeder af de tunge og stridige danske Gemytters Bøjning under Romeraaget noget som ingen anden end han vilde kunne give. Hans fine græsk-latinske Dannelse er her bleven forunderlig frugtbar. Det er et Vidnesbyrd om nogle af de ædleste Elementer i dansk Kultur, givet af en Mand som selv havde hele Traditionen inde. Disse gamle Dansk-Latinere er mest Provinsmennesker som deres Biograf; de har bevaret den trohjertige klassiske Tugt igennem Tidernes vexlende Paavirkning fra Vest og Syd. Typen bliver ofte lidt gold og fattig; nogle af dens Repræsentanter er ikke fri for at være stive og hovmodige — den grundige Forstands-Disciplin har hemmet Aandens Frihed og frosset Hjerterne. Man kan vist godt sige, at Formælingen mellem Nord og Syd har sat mange bitre Frugter. Vore Filosofer og Filologer oversatte bestandig det græske *Logos* ved »Glose«. De kunde have gengivet det ved »Aand«. Hvor langt er desværre Flertallet af disse hedenfarne Rektorer og Professorer fra Modenhed. At være moden, siger Shakespeare, det er Alt. I en sydlig Natur skød der Laurbær og Cypresser paa Oldtidens Grave; hos os mærkes næsten hele Tiden en ethnisk Reaktion. Det Lys, som blev tændt af Italienerne og Hollænderne, blev kun alt for ofte blæst ud i vore latinske Skolestuer. Lærdomsfagene visnede. Man tog Grammatiken og Metriken, men lod Livs-Filosofien og Poesien blive liggende. Imellem den hede Middelhavs-Kultur, de har været underlagt, og den dunkle og dybe nordiske Aand, der var dem medfødt, ligger den barske Lutherdom. De har ikke altid rigtig kunnet faa Mæle i deres lærde Foliaanter, ofte er det blevet ved nogle blufærdige Citater. Den romanske Verdens Humanister har lettere sammensmeltet de hedenske og katholske Elementer, en Fénelon, en Rollin følte sig anderledes som direkte Arvinger til den græskromerske Visdom end en Falster eller Bastholm. Vore ærlige Ny-Romere og Ny-Hellenere savner undertiden Temperament og Natur. Nogle af dem tager sig sandt at sige kønnere ud i Vilh. Andersens Gengivelse end de var *in factis*.

For de ikke Faa, der i det Herrens Aar 1907 modtog et ufor-glemmeligt Indtryk af det da udkomne første Bind af *Tider og Typer af dansk Aands Historie*, blev Værkets Afslutning med det 10. Bind intet mindre end en Højtidelighed. Bogen bar ikke mere *Tider og Typer* som Over- og Undertitel. Planen, og til Dels ogsaa Formen, har forskudt sig noget under det livslange Arbejde, men det er og bliver dog stadig Tids- og Typebilleder, og fortrinsvis fra den danske Litteraturs Historie, selv om fremmed Aandsliv er blevet draget mere og mere ind i Karakteristikken. I det første Bind proklameredes det nye, bredere Syn paa vort Aandsliv, det som skulde afløse tidligere Tidens mere fragmentariske og lærebogslignende Behandlinger. Og dette første Bind viste allerede, at Vilh. Andersen var Manden, der holdt mere, end han lovede. Bogen skulde handle om Humanismen i dens ældre Perioder, den hedenske Renæssance, som begyndte i Petrarcas og Boccaccios Dage, og som ret tog Fart i Erasmus' Tidsalder. Men Vilh. Andersen havde udvidet Perioden fortil og medtaget *Saxo Grammaticus* som det han var, en virkelig Forløber for Humanismen, den første Humanist, om man vil. Det var vidunderlige Solskinsdage, da den store Mester tolkede for os Sammenhængen mellem de ældre og de nyere Partier af Danmarks-Kroniken, og det gaadefyldte Angers-Fragment af Saxos Haandskrift, og den ærværdige Munks morsomme Aandsform. Og længere henne de snurrige, ordrige Sofister fra Reformationens første Tid. Ja, det var lykkefyldte Stunder, da vi læste disse Blade! Hvor var denne Oplevelse dog skøn og ren.

Efter den sundeste Bestemmelse skulde *Humanisme* sige saa meget som den hedenske Renæssance. Hvorved ganske vist bliver at bemærke, at *Renæssance* er et endnu senere Ord, i det mindste i Dansk. Endnu N. F. S. Grundtvig brugte Udtrykket *den latinske Oplysning* om baade Renæssance og Humanisme i sin bekendte Verdenshistorie. Grundtvig kunde ganske vist ikke fordrage nogen af Delene. Det er blevet bebrejdet Vilh. Andersen, at han brugte Begrebet Humanisme flertydigt, eller trak det ud og ind som en Harmonika. Men ganske uden Grund. Med Sikkerhed bestemmer han snart Humanisme som Aand og snart som Form. Snart dvæler han med rig Kundskabsfylde ved Humanismen som et Led i den latinsk-græske *Tradition*, snart diskurrer han udmærket dybsindig over den *Lære*, som næsten lige

fra Begyndelsen var indeholdt i Humanisternes Filosofi: Troen paa Menneskenaturens Tilstrækkelighed, paa den frie Vilje, paa Berettigelsen af den frie Holdning over for Livet.

Den sidste Serie *Tider og Typer* synes mig at staa Maal med den gamle. Især det sidste Bind er rigt paa nye og grundige Iagttagelser. Hans Paavisning af den latinske Poesis Mærker i de nordiske Landes Litteraturer bringer en Bunke Nyt. Er det tilladt at fremhæve den meget fængslende og originale Undersøgelse af Traditionen i *svensk* Lyrik, mere end der først var os lovet? Og de til Dels meget dristige Henblik til de latinske Forudsætninger for den oldnordiske og islandske Litteratur, som udsaar saa mange nye Tanker? Der er intet af den filologiske Dværgekløgt i denne Bog: Alt er Liv og Aand.

Fra hans Ungdom foreligger der endnu en Mængde Arbejder, der giver ham i en levende Mangfoldighed, som ikke er den modneste Alder forundt. Der er de ypperlige Smaa-Afhandlinger, som nu kan læses i en Række Essays-Samlinger; den første, *Litteraturbilleder*, er fra 1903. De indeholder saa fine Ting som hans Indledning til *St. Blicher*, hans Udlægning af *Erasmus Montanus*, det fine Essay om *det heibergske Hus*, Afhandlingen om *Henrik Hertz*, Afhandlingen om *J. P. Jacobsen*, der maaler sig med Georg Brandes' Essay om samme Emne, hans lille fint efterfølgende Undersøgelse af *Goethes* Lyrik (i 1932 udgav han en vellykket Fordanskning af et Udvalg af Digtene). Og der er den overgivne Bog *Bacchustoget i Norden* (1904), egentlig det mest dybtgaaende af hans tidligere Skrifter, paavirket af Nietzsches *Geburt der Tragödie*, en Slags Forberedelse til det store Værk om Humanismen. Bogen er et genialt Causeri om Drikkevise-digtningen og om Rusens Betydning for det nordiske Aandsliv, en Studie over hjemligt Barbari i hellensk Belysning. Heri findes ogsaa nogle velskrevne Afsnit om Bellman og andre svenske Visedigtere. Fra en anden Side — maaske ikke den fordelagtigste — viser Vilh. Andersen sig i de to Bind *Knud Sjællandsfars Betragtninger* (1902 og 12). Et tredje Bind skal foreligge i Kladder. Det er en u-kirkelig Postil, hvori de religiøst prægede, gejstlige og verdslige Digte af danske Klassikere gør Fyldest som Text. Det er fuldt af smukke og sympathiske Tolkninger; de forkyndende Partier indeholder en pantheistisk og optimistisk Leve-lære og Livstro. Bogen rummer elskværdige Vidnesbyrd om

sin Forfatters Fromhed; det er en Frafalden, som vil beholde Kernerne i Kristendommen efter at have opgivet dens Lære og dens oprindelige religiøse Erfaringer, i Virkeligheden et Stykke rationalistisk Religion som hos saa mange Samtidige. Kun glimtvis bryder en helt anden, kthonisk Guds frygt igennem; hans personlige Religiositet staar i visse Maader nærmere ved den gamle romerske Landbo-*religio* end ved Kristendommen. Meget tiltalende er hans Dyrkelse af Fædrenes Manes, og Ærefrygt for Sammenhængen gennem Tiderne.¹

I Aarene 1908—30 var Vilh. Andersen Professor i nordisk Litteratur ved Københavns Universitet, og en af de bedste Lærere denne Højskole nogen Tid har haft. Den veltalende Mand har rimeligvis aldrig holdt saa udsøgte Foredrag for en folkelig Forsamling som for det lille akademiske Auditorium, hvor Opgaverne var mere bundne og Tilhørerne grundigere forberedte. Hans Talekunst var et Nummer finere og Diktionen mere afdæmpet. Det var en Gennemgang af nordisk Litteratur af egen Art, han her gav. Mere tvangløst blev Aktstykkerne lagt paa Bordet end i hans trykte Arbejder. Mere uhildede vældede Indfaldene frem, alsidigere blev Synsmaaderne drøftede. Vistnok havde Fakultetet lige saa rigt begavede Videnskabsmænd: en Vilh. Grønbechs Undersøgelser skar mere til Marv og Ben, under Vald. Vedels Forelæsninger rystedes flere skarpsindige Bemærkninger ud af Ærmet paa Professoren. Vilh. Andersen var ængstelig for at bruge den kritiske Kniv, han vilde nødig tage Noget itu. Men han tolkede sine Forfattere mere samfølende end Nogen, bredte dem ud for sine Tilhørere som Landkort. Ledende Synspunkter var alle Vegne Paavisningen af Overleveringens Linier og af de nationale Fællestræk hos ellers uensartede Størrelser; Metoden var at skue indefter, Berøringerne mellem nordisk og fremmed Litteratur gjorde han forholdsvis mindre ud af. Først i Tidsrummet 1937—52 kom han ind paa Studiet af den europæiske Litteraturs Indflydelse.

En Frugt af hans Universitetsgerning er den lille Methodelære *Dansk Litteratur, Forskning og Undervisning* fra 1912. Den er et Mønster paa veldisponeret og gennemsigtig Fremstilling, og oplivet med fortræffelige Exempler fra Autors egen Arbejdsmark. For dem der kender til de mange golde og pedantiske Bøger om

¹ En paatækt Bog om *dansk Salmedigtning* blev henlagt ca. 1910.

saadanne Emner, især af tyske Professorer, er dens Læsning en sand Opbyggelse. Den er øst af Erfaring og et Exempel paa videnskabelig Tolerance og alsidig, ikke trættekær Information.

Et meget mere fordringsfuldt Værk er den enorme danske *Litteraturhistorie*, der udkom i store tættrykte Hefter 1921—34. Det er en omhyggeligt gennemarbejdet, definitiv Redaktion af hans Universitetsforelæsninger. Den har sin Form imod sig. Allerede det kunstlede Inddeling af Stoffet efter Generationer — 10-aarige i det 19. Aarhundrede, 25-aarige i det attende — har noget for Mange uigennemtrængeligt. Og Sproget er ikke letlæst: Frasen er sammenknuget, en Fylde af Viden er pakket ned i Bisætninger og Appositioner og Paranteser; mangfoldige Ting er blot antydede, forbeholdte som Hemmeligheder for de Udvalgte. Desuden skal alle med, de bittesmaa Størrelser blandt Poeterne,¹ de fagvidenskabelige Forfattere, helst ogsaa Kunstnere og Komponister. — Men Vilh. Andersen vilde ikke være sig selv, om han havde baseret sit Værk paa en vedtægtsmæssig eller rent faglig Inddeling af Stoffet. Hans Bog er skrevet ud fra de Ideer som altid har været de Ledende hos ham: Litteraturens Historie handler for ham om Slægternes aandelige Liv og Arbejde, de ordner sig for hans Øjne gruppevis efter Hjemstavn og Samtidighed. Og hvis Bogen ikke er hurtig slugt og bifaldet, saa er den dog skreven ud fra et stilistisk højt rosværdigt Princip: saa meget som muligt paa saa ringe Plads som muligt. Hans Værk er en lødige Gulddaler, som Enhver for sig maa, men ogsaa kan, vexe i Smaamønt. Noget populært Skrift kan det neppe kaldes, men dets Fremstilling er ikke ufolkelig. — Det er ikke nogen egentlig Lære- eller Haandbog, i mange af Afsnittene maa man søge længe rundt efter de almindeligste praktiske Oplysninger, Aarstal og biografiske Data savnes haardt som Milepæle. Men den er et Særsyn ved alt det Nye og Selvstændige den bragte. Den vil blive staaende som Kildeskrift, naar den med Tiden er bleven afløst som Oversigtsværk eller Haandbog.

De to sidste Bind, om det nittende Aarhundrede, udkom først, dem var der ogsaa mest Brug for, thi hele denne Periode havde aldrig været Genstand for en samlet videnskabelig Fremstilling.

¹ En Forbigaaelse af uforklarlig Natur var den udmærkede Fortæller *Beatus Dodt*, der ligesom Vilh. Andersen altid skrev om Sjællændere og levede i Fredensborg.

Den seneste førstehaands Litteraturhistorie, N. M. Petersens mægtige Værk, afsluttet 1861, standsede ved Aar 1800. Dette Parti er udarbejdet næsten helt paa fri Haand. Man vil ingen Steder finde en saa indgaaende Behandling af Oehlenschläger som her: ogsaa i Forhold til Vilh. Andersens egne tidligere Arbejder bringer den meget nyt. Med Stolthed vil dansk Forskning kunne henpege paa denne Analyse af vor store Klassiker, hvor Undersøgelsen paa Dybden ikke hindrer en overlegen Omskrivning af Emnet, og hvor den afsluttende Redegørelse for de væsentlige Træk i Forfatterpersonligheden, og af Perioderne i Forfatterskabet, ikke udelukker en Rigdom af Detaljer. Der ligger et Livs Studium heri. Længere henne kommer den grundlæggende Afhandling om N. F. S. Grundtvig: hans magiske Kultur og hans paradokse Valgslægtskab med Middelalderen og Luthertiden er betydningsfuldt understreget. En senere Artikel om Grundtvig i den nye Udgave af *Dansk biografisk Lexikon* er endnu mere afklaret og tankevægtig. Mærkværdig fin er ogsaa Karakteristikken af J. L. Heiberg, han er truffet paa en Prik, og det er værd at mærke, for i Reglen falder Landboerne heldigere ud for Vilh. Andersen end Bymenneskene. De urolige Hoveder og Outsiderne havde han vanskeligst ved at fixere: H. C. Andersen, hvis Eventyr han læste saa udmærket op, bliver helt stedmoderlig anset (han kunde ikke lide Proletarbørn og Fritænkere). S. Kierkegaard, der var en Brandstifter, behandler han bedst fra den sproglige Side. Georg Brandes, en fremmed Fugl, kommer ikke uplukket fra hans Hænder; hans Bibelkritik gennemhegles fra et evangelisk-luthersk Synspunkt, som ikke en Gang var Vilh. Andersens eget. Og Sjæle som Pontoppidans eller Johs. Jørgensens, der er brændte under en hedere religiøs Temperatur end den sædvanlige, forstod han vel kun til et vist Punkt.

I Udarbejdelsen af det attende Aarhundrede, som sidst er kommet til, er Vilh. Andersen mere paavirket af moderne Forskning. Men atter her er det Billederne af de enkelte Skribenter, som er lærerigst. Holberg skulde man tro var godt afgræsset, men allerede et lille Skrift af Vilh. Andersen fra 1922, *Holberg-Billedbog*, med Redegørelse for Folkelivsskildringer i ældre Tid, lod ane at han var Manden for at sætte ham i hjemlig Sammenhæng. Den kække Nordmand tager sig inderlig godt ud midt i Kongens København, og afklædt alle tomme Fraser, som »den

danske Litteraturs Fader« eller »den der har lært os at tænke selv« osv. Danske og fremmede Traditioner, Kunstneren og Skribenten er alsidig skildrede. Kapitlet om Johs. Ewald er som en ny Bog om det gamle Emne. Det mærkeligste Stykke i Værket er uden Tvivl det om Jens Baggesen, hvor man dog højlig beklager den knebne Fremstilling. Vilh. Andersens Forarbejder til dette flere Gange omskrevne Parti har ikke været mindre end til Bogen om Oehlenschläger, som fylder fem Gange saa meget. Det havde været lettere for ham at gøre et Værk i tre Bind ud af det Stof og de Tanker han raadede over. Kulturbilledet var vel endog blevet endnu interessantere. Og personligt er den yngre Knud Sjællandsfar i Aarenes Løb kommen til at staa sin Navnefader meget nærmere end Oehlenschläger. Blandt det meget her er givet, kan nævnes den habile Udnyttelse af det Materiale til en Skildring af Baggesen og hans tyske Omgivelser, der er samlet i Dr. L. Bobés Værk *Efterladte Papirer fra den Reventlow'ske Familiekrede*.

Vilh. Andersens rige Forfatterskab er saa personlig præget som faa. Der er mere Poesi i hans Videnskab end hos de fleste samtidige Lyrikere eller Romanforfattere. Det er en egocentrisk Forfatter — som de fleste danske — hans Livsinteresse laa i at forstaa og forklare sine egne Forudsætninger. Som Litteraturhistoriker havde han en udtalt Forkærlighed for »den klassiske Danskhed«, saaledes som den fremtræder hos Forfattere som Oehlenschläger, Heiberg, Poul Møller eller Pontoppidan. Det har ikke alene ligget ham paa Hjerte at fremstille Litteraturen theoretisk: han har ogsaa villet vinde den Læsere. Saa ringe Smag han end havde for fransk Aand og Væsen, var han dog paa anden Haand af gallisk Skole: han har modtaget sin Methode fra Georg Brandes. Men hans Tendens er Georg Brandes' modsat: han vilde værne om det Hjemlige, sætte et Bolværk af Tradition mod Internationalismens snigende Gift, og navnlig fremhæve Livsværdierne i Romantiken og Guldalderpoesien. Fra den danske Poesis og Prosas bedste Periode nedstammede ogsaa hans Sprog — denne mærkelige Vilh. Andersen'ske Dialekt, der har øst saa dybt af saa mange Kilder: det er en Blanding af folkelige og akademiske Bestanddele, med stærke Præg af Latinen i sin Struktur og af Sprogrensernes Arbejde i Ordforraadet (han skriver *for ved* i St. f. *foran*, *ventelig* for *formodentlig* osv.). Beteg-

nende for hans Fremstillingskunst er de utallige lune Indfald der stadig strømmer fra hans Pen og lægger et mildt Skær af Illusion over Talen, ogsaa i det rent didaktiske Foredrag. Strax man aabner en Bog af Vilh. Andersen, har man hans gemytfulde Stil, saa hjemlig og dog saa aparte. De højtidsfulde Vendinger blander sig dér med Ordspil, den jevne folkelige Tale med alskens Kunstlerier. I Grunden er det en Slags forædlet Barokstil, fjern fra Prosaens Midterlinie. Det er vanskeligt at hente Antologistykker frem — til denne Stils Skyggesider hører noget vist Kladdeagtigt og Kursorisk — men man kan vel som typisk Exempel paa hans vælige og overgivne Stil henpege paa første Bind af *Erasmus*, som er forfattet i et oplagt glimrende Humør, og som et Mønster paa hans mere rensede Skrivemaade vise Læseren til Afsnittet om »Novellen«, *En dansk Students Eventyr*, i hans Poul Møller-Bog. Den trykte Udgave af hans Taler tager sig derimod knap saa godt ud: som Taler maatte han høres, som Skribent fortjener han i høj Grad at læses — og det er jo ganske i sin Orden. Her i Selskabet vil man især huske den gribende Tale, hvormed han forelagde de sidste Bind af *Tider og Typer*.

Festskrift til Vilh. Andersen, 1934, indeholder en Bibliografi.
Gyldendals Mindebog, 1953, indeholder Supplerer til Vilh. Andersens Skrifter og diverse Oplysninger.
